

A portrait of Evan Gershkovich, a man with dark hair and a serious expression, looking directly at the camera. The image is tinted with a blue color.

Kaunis, kirottu maa

Vankina Venäjällä

EVAN GERSHKOVICH

DOCENDO

Kaunis, kirottu maa

**EVAN
GERSHKOVICH**

**Kaunis,
kirottu
maa**

Vankina Venäjällä

Suomentanut Lauri Mäntyranta

DOCENDO

Ensimmäinen painos

Englanninkielinen alkuperäisteos:

Evan Gershovich: This cursed beautiful land

Copyright © 2026 by Evan Gershovich

First published by Crown

This edition has been arranged by The Cheney Agency
and Greyhound Literary Agents Ltd.

Suomenkielinen laitos:

© Lauri Mäntyranta ja Docendo, 2026

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

Suomennos: Lauri Mäntyranta

Kansi: Justine Florio / Taittopalvelu Yliveto Oy

Taitto: Justine Florio / Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-850-342-2

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@docendo.fi

Kaunis, kirottu maa

Perheelleni

Voi miten vaikeaa on elää Venäjänmaalla!
Miten tyhmiä me kaikki olemmekaan,
miten fantastisen tyhmiä.

– MAKSIM GORKI

Sisältö

Venäläistä vankilasangisanasloa	8
Tekijän saatesanal	10
Prologi – Samaan jokeen ei voi astua kahdesli.	11
Osa 1 – Juhlien loppu	19
1 – Lähiön neukul	21
2 – Lopun alun jälkeen	35
3 – Valtio voittaa aina	46
4 – Apalian maa.	57
5 – Entä mitä tälle tyypille lehdään?	69
6 – Hiipuva vallankumous	80
7 – Mitä vähemmän tiedät, sitä paremmin nukut.	95
8 – Vakooja joka pelkutti itseään	112
9 – Lavastusoperaatio	128
Osa 2 – Työpäivät.	147
10 – Relax FM.	149
11 – Karanteeni.	168
12 – Jälkijäristystä	185
13 – Mikä on murheesi?	195
14 – Puhdas suoritus	209

15 – Pelkistetty elämä	218
16 – Istu alas, nouse ylös	231
17 – Ivan Mihailovitšin päivä.	241
18 – Me haluamme diilin	253
19 – Tervetuloa meidän todellisuuteemme	265
Osa 3 – Maansisäistä maastamuultoa	281
20 – Vanka-Vslanka	283
21 – Maa on ikuinen	291
22 – Ruuveja ja muttereita.	299
23 – Tavarat mukaan	309
24 – Ei ole enää Leforlovossa	325
25 – C'est la vie	338
26 – Vain loivo on jäljellä	354
27 – Oikeudenkäynti	367
28 – Hyvästi, Moskova	390
Osa 4 – Kaunis, kirottu maa	409
Epilogi – Kaikki virtaa	444
Jälkikirjoitus – Peli	448
Kiitokset	462
Oheislukemisto	465
Kirjassa lainatut käännökset	468
Kirjoittajasta	469

Venäläistä vankilangisanastoa

arestant – vanki

avtozak – vankienkuljetusauto

balanda – vankilaruoka

braga – vankilapontikka

tšaika – yksi vankilasysteemin alhaisimmista kasteista

tšifir – vahva, vankien keittämä tee

dalnyak – vessa

doroga – viestien ja hyödykkeiden liikuttelujärjestelmä

dubok – sellien työpöytä

etap – siirto

kaptjorka – varastohuone

bata – selli

kitša – rangaistusselli

konvoi – joukko vartijoita, jotka huolehtivat siirroista

kormuška – kaukalo, eli sellin avattava luukku

kozjol – vanki, joka työskentelee vankilanhallinnolle

krysa – vankilan vasikka

lager – vankileiri

mulka – vankienvälinen viesti
natšalnik – vankilanjohtaja
peredatška – vankilaan lähetetty avustuspaketti
pervohod – ensikertalainen vanki
petuh – vankilan alin kasti
prodol – käytävä
šanson – vankilaballadi
škonka – makuulaveri
sledak – tutkija
smotrjaštši – sellinvanhin
stolypinski vagon – vankienkuljetusvaunu junassa
stukatš – informantti
truba – puhelin
vertuhai – vartija
zek – vanki
zona – vankileirijärjestelmä

Tekijän saatesanat

Saavuin Venäjälle syksyllä 2017 työskennelläkseni toimittajana, alun perin *The Moscow Timesille* ja myöhemmin *The Wall Street Journalille*. Ajan mittaan maan hallinnosta on tullut huomattavasti julmempi. Osa tämän kirjan henkilöistä on hyväksynyt oikean nimensä käytön, kun taas osan nimet olen keksinyt itse. Asuin Lefortovon vankilassa todellisuudessa useamman kuin yhden vangin sellikaverina. Suojellakseni niitä, jotka yhä ovat vankilassa, olen yhdistänyt heidät ja esittänyt heidät yhtenä hahmona. Kaikki tapahtumat ja sitaatit ovat tosia.

Kerron tarinani parhaan kykyni mukaan muistini pohjalta, mutta täydennän sitä päiväkirjoilla, uutisilla, tutkimuksella ja faktantarkistuksella. *Kirjoituksia kellarista* -pienoisromaanissa Dostojevski kirjoittaa: ”Ihminen valehtelee itsestään väistämättä.” Itse olen tehnyt kaikkeni, jottei tuo lause pätsisi tähän kirjaan.

Prologi

Samaan jokeen ei voi astua kahdesti

2023, maaliskuu

Sivuja oli kahdeksan – enemmän kuin olin odottanut.

Pavel nojasi eteenpäin ja työnsi paperit käsiini. Panin heti merkille, että ne kuvasivat eri asioita kuin mistä olimme etukäteen puhuneet. Asiakirjat oli kirjoitettu siististi mustalla kuulakärkikynällä ja ne vaikuttivat virallisilta tuotantotaulukoilta.

Pavel tuijotti minua tiukasti, kun selailin papereiden läpi.

”Kopioin asiakirjat yksityiskohtaisesti, jotta sinun olisi helpompi ymmärtää niitä”, hän selitti.

Nostin katseeni papereista Paveliin. Hän oli tehdastyöläisten ammattiliittopamppu, tanakka ja jyrävarakenteinen. Hänen lyhyet ruskeat hiuksensa oli ajeltu huolella ja hänen kätensä kuuluivat selvästi miehelle, joka oli tehnyt ruumiillista työtä suurimman osan reiluista neljästäkymmenestä ikävuodestaan. Olimme Jekaterinburgissa, Uralilla. Muutamaa tuntia aiemmin olin lentänyt kaupunkiin Moskovasta. Istuimme puisessa takapöydässä lähellä baaritiskiä Bukowski Grillissä, amerikkalaistyyliisessä pihviravintolassa, jonka seinillä riippui muovisia peuranpäitä ja muuta sälää. Istuin sohvalla selkä seinää vasten.

Kello oli vähän yli neljä iltapäivällä ja paikka oli lähes tyhjä. Katseeni harhaili baarimikkoihin, jotka vaikuttivat tylsistyneiltä illallisruuhkaa odotellessaan. Yksi pyöritteli käsissään lasia ja toinen tutkiskeli minua kasvoillaan kiinnostunut, toispuolinen hymy. Pavel ja minä olimme jo syöneet myöhäisen lounaan emmekä aikoneet enää tilata mitään. Katseeni palasi papereihin. Koitin ymmärtää, mitä Pavel minulle esitteli. Otin vihon esiin. Hän selitti panssarivaunujen tuotannon olevan kasvussa.

Vuotta aiemmin Venäjän presidentti Vladimir Putin oli ajanut Euroopan kaaokseen määräämällä hyökkäyksen Ukrainaan. Invaasion piti olla kuin salamanisku. Putin oli odottanut ajavansa maan hallituksen Kiovasta muutamassa päivässä, mutta nyt Venäjän armeija olikin juuttunut Euroopan suurimpaan sotaan sitten toisen maailmansodan. Ukraina Volodymyr Zelenskyin johdolla oli yllättänyt Venäjän ja osoittanut, että sen armeija oli taitava ja voimakas. Yhdysvaltojen ja Euroopan tuki vahvisti maan sotajoukkoja entisestään. Tiedot edessäni osoittivat, että Moskova varustautui pitkittyvään taisteluun.

Tom, kollegani *The Wall Street Journalissa* oli käsitellyt Venäjän puolustusteollisuutta vuosien ajan ja esitellyt Pavelin minulle kaksi viikkoa aiemmin. Pavel oli ennenkin auttanut Tomia uutisoinnissa. He olivat tunteneet toisensa jo neljä vuotta, mutta ennen täysimittaista hyökkäystä Tom oli lähtenyt Venäjältä ja hänen anomuksensa palata maahan oli eväetty. Siksi Pavelin tapaaminen kasvotusten jäi minun hommakseni.

Minä ja Tom olimme jutelleet edellisenä yönä. Tom oli raportointireissulla Varsovassa, minä olin Moskovassa. Meistä tapaaminen vaikutti riskialttiilta – ainakin Pavelille. Sota-ajan paranoian keskellä Venäjän kansalaisen oli vaarallista jakaa tietoja ulkomaiselle toimittajalle. Lähdetä saatettiin syyttää

sensuurilakien rikkomisesta – tai mikä vielä pahempaa: maanpetoksesta. Kerroin Tomille, että olin huolissani Pavelista mutta että uskoin kaiken menevän hyvin.

Pomoni sen sijaan olivat pikemminkin huolissaan minusta. Olimme pohdiskelleet tapaamisen käytännön toteutusta muutaman päivän ajan toimistopäällikön, uutispäälliköiden, asianajajien ja turvallisuusneuvonantajan kanssa. Minua neuvottiin, että Pavel ei saisi tuoda tapaamiseen minkäänlaisia asiakirjoja enkä minä saisi ottaa häneltä vastaan mitään, vaikka hän tarjoaisikin. Olin välittänyt nämä tiedot Pavelille, ja hän kertoi, että saattaisi siitä huolimatta tuoda mukanaan joitain muistiinpanoja, jotta voisi selittää asiansa helpommin.

Raapustelin juuri asiakirjoista omia muistiinpanojani, kun kuulin marssivien jalkojen töminää. Kohotin katseeni vihosta. Joukko miehiä lähestyi meitä baaritiskin takaa. ”Tämä pöytä taisi olla varattu meille”, yksi heistä rähisi huoneen poikki. Heidän äkillinen ilmentymisensä ja tuo kummallinen lausahdus saivat minut hätäntymään.

He lähestyivät ja huomasin, että heidän kasvonsa olivat balaklava-kypärämyssyjen peitossa. Vain silmät näkyivät. Pavel hyppäsi pystyyn. Syyllisyys iski lävitseni. Olinko vaarantanut lähteen?

Paniikki peitti ajatuksen nopeasti alleen. Alitajunta otti vallan ja käteni työnsivät paperit penkin ja seinän väliseen rakoseen.

Pian miehet olivat kimpussamme. Käsi tarttui niskaani ja repi minut sohvalta.

Juuri ennen kuin minut työnnettiin maahan ja kasvoni painettiin lattiaa vasten, huomasin, että Pavel käveli pois ja katosi väkijoukkoon.

Joku huusi: ”Sinut on pidätetty Venäjän federaation turvallisuuspalvelun toimesta!” Ymmärsin heti, että kyse ei ollut poliisista. Nämä miehet kuuluivat FSB:hen, neuvosto-

aikaisen KGB:n seuraajaan. Se selvensi yhden seikan: tämä ei ollut väärinkäsitys.

Ranteisiini napsautettiin käsiraudat. Pääni peitettiin mustalla säkillä. Miehet riuhtoivat minut ulos ja pakottivat pakettiautoon. Minut istutettiin kovalle penkille jalat kohti liukuovea, joka paukautettiin kiinni.

Sydämeni jyskytti. Pääni löi tyhjää ja menetin ajantajuni. Sitten pakettiauton ovi avattiin ja taas suljettiin. Kuulin kuinka penkit natisivat, kun niille istuuduttiin. Lopulta pakettiauto lähti liikkeelle. Säkki vedettiin päästäni.

”Kenelle työskentelet?” kysyi keski-ikäinen mies, joka oli panssaroitunut mustaan nahkatakkiin, valkoiseen paitaan ja mustaan solmioon. Hän istui suoraan edessäni ympärillään muutama naamioituneista miehistä, jotka olivat nyt riisuneet balaklavansa.

En vastannut heti mitään, silmäni totuttelivat valoon. Yritin ymmärtää mitä minulta kysyttiin.

”*The Wall Street Journalille*”, sanoin sitten hermostuneesti naurahtaen.

Säkki pantiin takaisin. Yksi miehistä otti minut kuristusotteeseen ja toinen takoi nyrkeillään keskivartaloani, kunnes en voinut hengittää. Jokainen isku tuntui kertovan: olet täysin armoillamme.

Säkki vedettiin taas päästäni. Nahkatakkinen mies katsoi minua uudestaan. ”Toistan kysymyksen”, hän kähisi. ”Kenelle työskentelet?”

Pimenevä kaupunki liukui ohi tummennetussa ikkunassa hänen päänsä takana. En osannut sanoa, oliko jo ilta. ”Asemalle ei ole enää pitkä matka”, mies nahkatakissa jatkoi. ”Jos haluat, että sinua kohdellaan siellä lempeästi, parempi alkaa puhua.”

Suuni kuivui. Tiesin sen turhaksi, mutta sanat tulvivat jo ulos suustani käheänä kuiskauksena. Selitin, että työstin juttua Venäjän sotateollisuudesta ja että passini välistä he

löytäisivät laminoidun kortin – Venäjän ulkoasiainministeriön myöntämän akkreditoinnin, joka todisti, että olin toimittaja ja että minulla, Yhdysvaltojen kansalaisella, oli lupa työskennellä maassa.

Miehen suupielet nousivat hymyyn. Hän keskeytti minut. ”Mitä sinun hallituksesi ajattelisi, jos meidän toimittajamme tulisivat työstimään tällaisia artikkeleita *sinun* kotimaahasi?” hän kysyi.

Pakettiauto hidasti. Olimme tulleet määränpäähän. ”Se oli sitten siinä”, mies sanoi. ”Siinä meni sinun viimeinen tilaisuutesi.”

Sitten agentit raahasivat minua ylös portaita ja pitkin käytävää, pää ja rintakehä eteenpäin väännettyinä, säkki yhä päässäni. Sääreni kolisivat portaiden kulmiin. Vaikka olinkin pyörällä päästäni tiesin vuosien toimitustyön perusteella mitä yleensä seuraisi: sähkövirtaa kuljettavia elektrodeja kiinniteltäisiin eri puolille kehoa, ja myöhemmin myös kaikkein herkimpiin paikkoihin, jos uhri ei tarpeeksi nopeasti allekirjoittaisi väärennettyä lausuntoa, jossa myöntää rikoksensa, oli se sitten todellinen tai mielikuvitusta. Päähäni iski ajatus: *mieluummin kuolisin kuin joutuisin kokemaan kaiken sen minkä he saattaisivat tehdä.*

Äkkiä pysähdyimme, päälakeni painettiin seinää vasten ja minut pakotettiin seisomaan liikkumatta. Pysyin siinä asennossa, kumarassa lantion kohdalta, tuntien ajan – tai siltä se ainakin tuntui. Metalliset käsiraudat pureutuivat ranteisiini. Jalkoja särki. Kuulin ympäröivät äänet vaimeina: Ovia avattiin ja suljettiin. Laiskat askeleet kulkivat ohi. Yritin keskittyä hengitykseen. Yritin rauhoittaa ravaavat ajatukseni.

Sitten tyhjästä ilmestyi agentti ja puhui suoraan korvaani – yllättävän ystävällisesti. Missä olin syntynyt? Koska olin muuttanut Venäjälle? Mille mediataloille olin työskennellyt ja minä vuosina?

Solkotin elämäntarinani. New Jersey, vuonna 1991. Venäjä, vuonna 2017. *The Moscow Times*, sitten Agence France-Presse kolme vuotta myöhemmin. Lopulta *The Wall Street Journal* juuri ennen sotaa, vuoden 2022 alussa.

”Ei yhtäkään virhettä”, hän sanoi.

”No tiedänhän elämäni”, vastasin.

”Siis *peitetarinasi*”, hän korjasi naurahtaen.

Minäkin naurahdin. Keskustelulla oli rauhoittava vaikutus. Oli helpompi kuvitella, että tämä kaikki oli vain simulaatiota, peliä. Eivät kai he tosissaan ajatelleet, että olin vakooja.

Noin tuntia myöhemmin, jalat turtana, kuulin naisen äänen sanovan: ”En voi enää katsoa tuota.” Agentti tarttui minua kainaloista ja istutti minut penkille.

Muutaman hetken päästä olin taas jaloillani. Agentti vei minut toimistoon ja veti säkin päästäni. Halogeenilamput polttivat silmiäni tuntien pimeyden jälkeen. Lähelläni seisokeli minua raahanneen agentin lisäksi kolme muutakin miestä. Ja toimiston toisella laidalla, työpöydän takana, istui mies mustassa puvussa. Eräs miehistä sanoi englanniksi olevansa tulkki ja kertoi, että kaksi muuta miestä olivat paikalla todistajina.

”En tarvitse tulkkia”, vastasin venäjäksi. ”Tarvitsen asianajajan.”

”Sinulla ei ole vielä oikeutta asianajajaan”, pöydän takana istuva mies sanoi. ”Tässä on vielä kyse pidätystilanteesta.”

Agentti valaisi käsiäni violetilla UV-valolla. Sitten hän otti esiin ravintolassa käsitellyt paperit ja valaisi niitäkin UV-valolla. Valo paljasti valkoisia hiutaleita sekä käsissäni että papereissa.

”Katso nyt”, agentti sanoi pöydän ääressä istuvalle miehelle, ”samaa ainetta.”

Huoneessa leijui tunkkainen haju, joka on tuttu jokaiselle, joka on käynyt missä tahansa venäläisessä virastorakennuk-

sessä. Seinällä roikkui kuva virnuilevasta Putinista puvussa ja aurinkolaseissa, ja alla luki sana ”Svoi”, ”Yksi meistä”. Ikkunasta saattoi nähdä Kentucky Fried Chickenin valkoisena ja punaisena hehkuvat valot.

Mies puvussa, *tutkija* venäläisten lainvalvojien puheenparressa, kertoi rauhallisesti, että asettaisi minut syytteeseen vakoilusta, rikoksesta, jonka rangaistus on ylimmillään kaksikymmentä vuotta vankeutta. ”Ymmärrätkö mitä se tarkoittaa?” hän kysyi.

Nyökkäsin. Kumma helpotuksen tunne vyöryi ylitseni. En koskaan ole ymmärtänyt sitä tunnetta, vaikka olen kyllä yrittänyt.

”Haluatko vielä sanoa jotakin”, tutkija jatkoi. ”Nyt sille olisi hyvä hetki.”

Pyysin jälleen tapaamista *The Journalin* asianajajien kanssa. Tutkija nousi ylös ja poistui tulkin ja kahden todistajan kanssa jättäen minut odottelemaan kahden agentin seurassa. Aloin jutella sen agentin kanssa, joka oli kysellyt elämäkerrastani. Häntä vaikutti kiinnostavan tilaisuus jutella amerikkalaisen kanssa, varsinkin kun kyseessä hänen uskoakseen oli vakooja. Minua taas kiinnosti puhua FSB:n agentille – sainpahan muuta ajateltavaa kuin sen, mikä minua mahtoi odottaa.

Hän kyseli minulta elämästäni kotiseuduilla, valitteli siitä, että Yhdysvalloilla oli kestänyt niin pitkään tulla auttamaan Neuvostoliittoa toisessa maailmansodassa, ja kyseli, uskoinko Ukrainan voivan järjestää onnistuneen vastahyökkäyksen Venäjän hyökkäysjoukkoja vastaan nykyisessä sodassa. Suuri osa käymistämme keskusteluista tuona maaliskuisena iltana vuonna 2023 on kadonnut muististani pidätyksestä johtuvan shokin takia, mutta yhden hetken muistan kristallin kirkkaasti. ”Samaan virtaan ei voi astua kahdesti”, agentti sanoi minulle, kun yö oli jo pitkällä ja me valmistelimme lähtöä. ”Tästä eteenpäin elämäsi on aivan erilaista kuin ennen.”

Tuosta yöstä on nyt kolme vuotta, ja niiden mittaan olen käyttänyt tuntitolkulla aikaa sen muisteluun, kuinka elämäni tuolla hetkellä muuttui, ja sen pohtimiseen, miten muutuin toimittajasta vangiksi ja sitten taas toimittajaksi. Mutta olen ajatellut paljon myös sitä, kuinka me – minä, utelias FSB:n agentti, ja kaikki muutkin – olimme päätyneet tuohon pisteeseen.

Agentti oli siteerannut lausahdusta, jonka kerrotaan olevan peräisin antiikin filosofi Herakleitolta. Myöhemmin tiilenpäitä lueskellessani kuulin pidemmän, päivitetyn version:

”Samaan virtaan ei voi astua kahdesti”, neuvostoliittolainen emigranttikirjailija Sergei Dovlatov kirjoitti, ”mutta vesikerroksen läpi voi erottaa säilykepurkkeja vilisevän pohjan.”

Tämä kirja on minun yritykseni kahlata roskien läpi.

Osa I

Juhlien loppu

Lähiön neukut

Lokakuu 1991 – lokakuu 2017

Minä olen amerikkalainen New Jerseystä, mutta vanhempieni kotiseudut eivät koskaan tuntuneet kaukaisilta.

Saavuin maailmaan tasan kaksi kuukautta ennen Neuvostoliiton romahdusta. Kaksitoista vuotta aiemmin, vuonna 1979, vanhempani olivat jättäneet maan päästäkseen Amerikkaan. He olivat osa juutalaisten maahantulijoiden tasaista virtaa, joka pääsi maahan, kun Yhdysvaltojen kongressi sääteli lain, jonka piti lieventää kylmän sodan jännitteitä. Laki sitoi kauppasuhteet neuvostokansalaisten vapaaseen liikkuvuuteen. Monet juutalaiset olivat innokkaita lähtijöitä.

Äitini lähti Leningradista oman äitinsä kanssa ja saapui Detroitiin. Isäni puolestaan lähti Odessasta, satama-kaupungista tämän päivän Ukrainassa omien vanhempiensa kanssa ja asettui Brooklynin, lähelle Brighton Beachia, alueelle nimeltä Little Odesa, eli Pikku-Odesa.

Isäni vitsaili myöhemmin, että jos kaksi juutalaista tapasi kadulla hänen lähtöään edeltäneinä vuosina, ”he eivät sanooneet tervehdykseksi ’päivää’ vaan ’no, joko olet lähtövalmiudessa?’”. Lähtemistä ei tarvinnut sen kummemmin miettiä. Isäni isä, Mark, vihasi Neuvostoliittoa. Markin isä, minun isoisoisäni, katosi pidätyksensä yhteydessä vuonna 1937

491 päivää venäläisessä vankilassa.

Maaliskuussa 2023 The Wall Street Journalin Moskovan kirjeenvaihtaja Evan Gershkovich haastatteli ammattiliittojohtajaa, jolla oli yhteyksiä venäläiseen panssarivaunutehtaaseen. Yhtäkkiä paikalle marssi naamioituja miehiä, jotka raahasivat Evanin mukanaan.

Gershkovichia syytettiin vakoilusta, josta voi saada jopa 20 vuoden vankeustuomion. Toimittajasta tuli hetkessä vanki, ja hänen maailmansa kutistui pieneksi, betoniseinäiseksi selliksi.

Puolentoista vuoden ajan hän kirjoitti päiväkirjaansa elämästä, jollaista harva länsimaalainen koskaan kokee. Hänelle tuli tutuksi Venäjän laaja vankilajärjestelmä, sen käytöskoodisto, sanasto ja arvaamattomuus. Vankilasta löytyi myös yllättävää ihmisyyttä ja välittämistä.

Välillä hengästyttävällä, välillä humoristisella otteella Evan kertoo pidätyksestään, vankeudesta sekä lännen ja Venäjän välisen vankien vaihdon tuomasta vapautumisesta vuonna 2024. *Kaunis, kirottu maa* on paitsi kuvaus vankilasta myös kertomus venäläisistä ja autoritäärisestä valtiosta, jonka pinnan alla on niin paljon kau neutta.

